

MUHALİF BİR SUFİ: KUL NESİMİ

Nuri Peksöz

Anadolu irfanı, ümmi bir toplumun saf gönlünden doğmuştu. Türkler Orta Asya bozkırlarından akın akın Anadolu'ya gelirken atalarından aldığı estetiği, kültür ve irfanı da getirdi. Yollarda ayrılık türküleri söyledi. Göç etmek bir vatandan bir başka vatana çılgin bir ırmak gibi akmak onun sağlam kişiliğini kuvvetlendirdi. Kadim kültürlerden etkilendi, o kültürleri etkiledi. İslam dininin Türk karakterine uygun bir din olması onun gönül dünyasını zenginleştirdi. Gönül mülküne nazar edecek keskin bir tefekkür kazandı ecdadımız.

*“Gel gönül mülküne gir nazar eyle,
Muhabbet arz eder hallerimiz var.
Ayin-i cemde bugün aşk pazarında,
Hakk'a gider doğru yollarımız var.”* (Derun Abdal)

Batı felsefenin doğu ise hikmetin yurdudur. Saf düşünce insanı mutmain etmez. İnsanın enfusuna nüfuz edecek bir nazar ancak o insanın düğümlerini çözebilir. Yunus Emre, Hacı Bektaş, Hacı Bayram, Mevlana, Kul Nesimi gibi mutasavvıflar Anadolu irfanını zenginleştiren üstatlardır.

Kültürümüz zamanla çeşitlenmiş ana gövdeden ayrılan dallar gibi koca bir çınar olmuştur. Rahmetli Mustafa Necati Sepetçioğlu: Bilmek, inanmakla olur inanmayan insan bilmez.” der. Bu efendimizin (sav.) buyurduğu “nefesini bilme” yoluydu. “Fakr yoluydu.

Bizim felsefemiz şiirimizdedir, desek abartmış olmayız. Özellikle günümüz aydınının en büyük fakirliği şifahi kültürümüzü bilmemesinden kaynaklanmaktadır. Kaynağı İslam olan Tasavvuf düşüncesi bizim coğrafyamızda bir gökkuşağı gibi farklı renklere bürünmüştür. Sofiler, Peygamberimize atfolunan bu üçlü yolu şu şekilde açıklar:” Şeriat akvalimdir (sözlerimdir) Tarikat (amellerimdir, fiillerimdir.) Hakikat ahvalimdir (iç hallerimdir.)” (Ahmet Güner, Tarikatlar, Milliyet yay.1986, s.23)

Alevi Bektaşî şairleri de bu kültür coğrafyası içinde bizim duru Türkçemizle eserler vermişlerdir. Muhalif ve heterodoks bir duruş içinde olan Kul Nesimi 17. Yüzyılın önemli tekke şairlerindedir. Güçlü bir şair olan Nesimi, Cahit Öztelli'nin araştırmaları sonucu fark edilmiştir. Bu araştırmadan önce 14. Yüzyılda yaşamış Hurufî inancına sahip Seyyid Nesimi ile karıştırılmış, şiirleri de ona mal edilmiştir. Bu şairlerin karıştırılmalarının en önemli sebebi Kul Nesimi'deki aşırıya varan Seyyid Nesimi hayranlığıdır. Kendisi de büyük bir şair olmasına karşın onun efsanevi kişiliğinin etkisinde kalmıştır. Sadece şiirini taklit etmekle kalmamış onun beslendiği terminolojiyi de bir kritiğe tabi tutmadan almıştır. Bazı şiirlerinde Bektaşî, bazı şiirlerinde Hurufî, bazı şiirlerinde Hac vazifesini ifa etmiş bir Caferî'dir.

Kul Nesimi, Pir Sultan Abdal'ın çağdaşıdır. O da Osmanlı Safevî ikilemini yaşamış Safevîlerin tarafını tutmuş bazı eylemlere katılmış muhalif şairlerdendir. Aşağıdaki mısralarda Osmanlı'yı Yezid, Şaiih İsmail'i ise zamanın mehdisi olarak görmektedir.

*“Mehdi-i zaman ede zuhur kalmaya perde,
Yezit olanı kırsa gerek tig ü teberde,
Nesimi, Şah'ın methin okur şam ü seherde.”*

(Cahit Öztelli, On yedinci yüzyıl Tekke Şairi, Kul Nesimi, Milli Folklor Enstitüsü, Ankara 1969, s.5) Yine adı geçen kaynakta Kul Nesimi'nin mahkemede yargıldığını da öğreniyoruz. Kul Nesimi'nin en büyük arzusu Seyyid Nesimi gibi derisi yüzülerek ölmek, bir efsane olmaktır. İki büyük Türk devleti Osmanlı- Safevî savaşı Anadolu'yu çok etkilemiş büyük huzursuzluklara yol açmıştır. Osmanlı Sünniliği ile Safevî Şiiliği siyasallaşmış günümüze kadar toplumumuzu derinden etkilemiştir.

Muhalif şair Kul Nesimi korkusuz bir duruş sergiler.

*“Canım erenlere kurban,
Serim meydanda, meydanda.
İkrarım ezelden kadim,
Canım meydanda, meydanda.”*

Kul Nesimi, 17 yüzyıl Anadolu'sunun dil ve zihniyetini çok iyi yansıtır. Gnostik (gizemci) bir bakış açısıyla şiirlerini yazan şair o dönemin popüler anlayışı olan Hurufilik ektisine girer. Sayıların ve harflerin sembolizmine dayanan bir heterodoks hizip olan Hurufilik İran'daki baskılarla birlikte Anadolu'ya kadar gelen dervişlerin etkisiyle bizim şairlerimiz arasında da rağbet görmüş itikadı yönden bozuk bir tarikattır. Kul Nesimi, büyük ihtimalle sadece bu anlayışa ait terminolojiyi kullanmaktadır. Şiirlerinde ehlibeyt ve Hz. Peygamber (sav.) sevgisi çok güçlüdür.

*“Şahımın Şahıdır gönlümdeki hep ehl-i beyt
Kevn mekândan gecmişiz biz al-abanın aşkına*

*La-feta illa Ali'nin manisin fehmeyleyen
Zikrederler gece gündüz Mucteba'nın aşkına*

*Lale başına elif çekmiş Huseyniler gibi
Kan boyanmıştır şehid-i Kerbela'nın aşkına*

*Hanedamı Mustafa'ya sıdk ile bel bağlayan
Oynadır meydanda başın evliyanın aşkına*

*Ey Nesimi seyfin ile öldür yezid-i müşriki
Er değildir kim ki çalmaz tigi Şahın aşkına”*

Kul Nesimi güçlü bir şairdir. Şiirlerindeki zengin terminoloji onun İslam dininin inceliklerine hâkim olduğunu gösterir. Tasavvufi terminolojiyi ustaca kullanır. Bir esrar şairidir adeta. Mutasavvıf şairlerde metafizik bir arayış varlıktan memnuniyetsizlik vardır. Seyri sülük ile birlikte gizemli bir âlemin kapısını çalmış olmanın seçkinliğini şiirlerinde görmek mümkündür. Bir aşk yolu olan tasavvuf şiirimizi zenginleştiren bir irfan okuludur. “Sevgiliye gizli gidilir.” Ölçüsüyle birçok sırrı saklamanın ayrıcalığını taşıyan şairler, avamın anlayamayacağı bazı şathiyelerinde sekr halinde halka ilan etmişlerdir.

17. Yüzyılın zihniyeti içinde vahdeti vücut felsefesi mutasavvıf şairlerin işlediği temalardandır. Kul Nesimi de bir yönüyle vahdet-i vücutçudur. Çoğu İslam âlimi için geçilmesi gereken bir hal olarak görülen bu anlayış bir varlık felsefesi konusudur. Hz. Peygamber: “Allah-u Teâlâ'nın zatını düşünmeyin. O'nun nimetlerini ve yarattığı varlıkları düşünün. Çünkü siz Allah'ın zatını düşünmeye güç yetiremezsiniz.” (Muhammed Nâsiruddin el-Albânî Sahiha) Bazı mutasavvıflar bu anlayışları tevîl ederek kullanmışlardır. Muhiddin Arabî'nin Anadolu'ya getirdiği bu anlayış gerek Sünni gerek Alevi Bektaşî şairlerden birçoğunu etkilemiştir. Sadettin Konevi: “Şeyhin düşünceleri muallakta kalmıştır.” derken bu anlayışa vurgu yapmıştır.

Kul Nesimi bir şair olarak dönemin çok iyi yansıtır. Hayatı hakkında çok fazla bilgi olmamasına karşın kullandığı terminoloji onun anlayışını, estetiğini, beslendiği kaynakları bize gösterir. Şairin gizemciliği şiirlerine derinlik kazandırır. Bugün bile en çok sevilen ilahi formunda okunan nefesi güncelliğini koruyan müstesna bir eserdir.

...
*“Gülden terazi tutarlar,
Gülü gül ile tartarlar,
Gül alırlar, gül satarlar,
Çarşı pazarı güldür gül.”*

Bu gülün yurdu gülün ülkesidir. Gül peygamber efendimiz (sav.)'in remzidir. Bu gül ülkesi alegorisi modern şairi aciz bırakacak ölçüdedir. İncelik ve nezafet, nezaket dolu bir ülke gül ülkesi. Paranın geçmediği bu yerde gül ancak gül ile tartılır. Yoksa bir türküde terennüm edildiği gibi “Gülün destesi bir paraya.” Denilerek gül değersizleştirilmemiştir. Sezai Karakoç bir şiirinde: “Gelin gülle başlayalım şiire atalara uyarak” derken şiirimizde ne kadar orijinal çağrışımların olduğunu bize işaret eder.

Elbette Nesimi gibi “batinilik” yolunu tutan şairlerin itikadı yönden incelenmesi başka bir yazının konusudur. Biz şairin şiirlerindeki tema ve zihniyeti sunmaya çalıştık. Geleneğimizin değeri olan ustaları bugün de okuyup anlamamız, onların varidatından faydalanmamız bize büyük katkı sağlayacaktır.